

"ונועדתי לך שם" –

גובהה המינימאלי של סוכה - ועיצובה כמרחב של התוועדות בין האדם לשכינה

- 1..... מבוא
- 3..... חלק ראשון: הלימוד מהארון והכפורת.
- 3..... פתיחת הסוגיה: "מעולם לא ירדה שכינה למעלה מעשרה טפחים"
- 4..... האם אכן מעולם לא נחצה הגבול? קושיות הבבלי
- 5..... הארון, הכפורת והכרובים
- 5..... לימוד מ"פחות שבכלים"
- 6..... רב הונא – פני הכפורת.
- 7..... פני הכרובים.
- 8..... חלק שני – הלימוד מן הכרובים עצמם.
- 8..... נקודת המפנה של הסוגיה

מבוא

דין גובהה של הסוכה נתבאר במשנה הראשונה של מסכת סוכה:

סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה רבי יהודה

מכשיר ושאינה גבוהה עשרה טפחים ושאין לה שלשה

דפנות ושחמתה מרובה מצילתה פסולה. משנה מסכת

סוכה פרק א משנה א

גובה עשרה טפחים מוכר ממקורות רבים בש"ס, ובייחוד מדיני רשויות שבת. בפשטות, זהו אינו גובה המייצג **אדם** (שהרי גובהו של אדם הוא שלוש אמות, כלומר י"ח טפחים)¹, אלא גובה המהווה **תחימה**

¹ עיין בקושיית הרש"ש, שתמה מדוע לא כל סוכה בגובה עשרה טפחים היא "דירה סרוחה", המחייבת את האדם לחיות באי נוחות: גמרא א"ל רבא הא דירה סרוחה היא כו'. ק"ל א"כ אמאי כשרה בגובה י"ט הלא קומתו של אדם

בין מרחבים, ייתכן בשל העובדה שהאדם לא יכול לפסוע על פער גובה כזה, והוא נאלץ לטפס או לרדת. ביחס לסוכה, תיתכן סיבה נוספת לפסול סוכה הנמוכה מעשרה טפחים, סיבה המופיעה מפורשות בדברי רבא בסוגיה: "דירה סרוחה". סוכה נמוכה מעשרה לא מאפשרת חיים, ועל כן סביר שתיפסל.

אולם, למרות טעמים אלו, בתלמוד הבבלי מופיעה סוגיה עניפה המבקשת לתור אחר מקור לגובה המינימאלי של הסוכה. חלק מסוגיה זו, מופיע בשינויים בסוגיית הירושלמי המקבילה. אולם ישנם הבדלים גדולים בין סוגיית הירושלמי, העוסקת ברשויות ולקוחה ממסכת שבת, לבין סוגיית הבבלי, העוסקת ישירות בסוכה, ומפתחת את רעיונות הבסיס המופיעים בירושלמי למחוזות חדשים, ולמסקנות חדשות.

לענ"ד, ניתוח של סוגיית הבבלי מלמד שהגמרא טמנה בה תובנות עומק רבות משמעות ביחס להבנת הסוכה והישיבה בה. במאמר, אנסה לפסוע צעד אחר צעד בעקבות הסוגיה הארוכה בבבלי, להציע פירוש למשמעותו של כל חלק, ולבסוף להתבונן במהלך הסוגיה הכולל, ובמעבר שהיא מבצעת - מלימוד גובה הסוכה מגובה הארון והכפורת, ללימוד גובה הסוכה מהכרובים הסוככים בכנפיהם על הכפורת - כחידוש רעיוני ביחס למהותה של הסוכה.

הבנה טובה של הסוגיה, מצריכה בקיאות מסוימת בפרשת הציווי על הארון. פרשה יסודית זו, הפותחת את כלי המשכן, מתחלקת לשני חלקים: עשיית הארון ובדיו, ועשיית הכפורת והכרובים. בסיכומה מתואר המרחב שמעל הכפורת, עליו סוככים הקרובים, כליבת המקדש וכמרחב בו הקב"ה נועד ומדבר עם משה.

נציג את מבנה הפרשה בטבלה:

הכפורת והכרובים	הארון ובדיו
(יז) ועשית כפרת זהב טהור אמתים וחצי ארפה ואמה וחצי רחבה:	(י) ועשו ארון עצי שטים אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קמתו: (יא) וצפית אתו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו ועשית עליו זר זהב סביב:
(יח) ועשית שנים כרבים זהב מקשה תעשה אתם משני קצות הכפרת: (יט) ועשה כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה מן הכפרת תעשו את הכרבים על שני קצותיו: (כ) והיו הכרבים פרשי כנפים למעלה סככים בכנפיהם על הכפרת ופניהם איש אל אחיו אל הכפרת יהיו פני הכרבים:	(יב) ויצקת לו ארבע טבעת זהב ונתתה על ארבע פעמתי ושתי טבעת על צלעו האחת ושתי טבעת על צלעו השנית: (יג) ועשית בדי עצי שטים וצפית אתם זהב: (יד) והבאת את הבדים בטבעת על צלעת הארן לשאת את הארן בהם: (טו) בטבעת הארן יהיו הבדים לא יסרו ממנו:
(כא) ונתת את הכפרת על הארן למעלה ואל הארן תתן את העדת אשר אתן אליך:	(טז) ונתת אל הארן את העדת אשר אתן אליך:
סיכום הפרשיה	

בינוני ג"א דהוא יח"ט וזהו עוד לבד מראשו כמבואר בתוס' עירובין (מח), וא"כ לא יוכל לעמוד שם בקומה זקופה! וכי עייל ונפיק ישוף אכרסיה!? רש"י מסכת סוכה דף ד עמוד א

(כב) וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שֵׁם וְדִבַּרְתִּי אֵתְךָ מֵעַל הַכִּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֹבִים אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצִוֶּה אוֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פ

על פי הרמב"ן, פסוק כב' מלמד שהארון הוא התכלית של המשכן. בו נמצאת העדות, ומעליו נמצא מקום ההתוועדות, המקום בו ממשיכה ההתגלות שהתחילה בסיני, והולכת ונמשכת במשכן בכל דור ודור:

**והנה עיקר החפץ הוא במשכן מקום מנוחת השכינה
שהוא הארון, כמו שאמר (כ"ה, כב): "ונועדתי לך שם
ודברתי אתך מעל הכפרת [מבין שני הכרבים אשר על ארון
העדת את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל]". על כן
הקדים הארון והכפורת בכאן, כי הוא המוקדם במעלה ...**

**וסוד המשכן הוא שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן
עליו בנסתר... והיה במשכן תמיד עם ישראל הכבוד שנראה
להם בהר סיני, ובבוא משה היה אליו הדיבור אשר נדבר לו
בהר סיני**

הרמב"ן רואה במשכן המשך מתחדש של מעמד הר סיני. כבודה ה' שכן על ההר ומתוכו יצא הדיבור, וכעת הוא שוכן במשכן – ומתוכו, מבין שני הכרובים יוצא הדיבור. אמנם, כבר כעת יש לשים לב, שלארון תפקיד כפול: עדות, ו"נועדות". הארון מכיל בתוכו את העדות, את ה"תוצר" של מעמד הר סיני, ובכך הוא מנציח מעמד זה. אך מעל הארון, בין שני הכרובים, אין עדות אלא התוועדות ודיבור, המשך חי של מעמד הר סיני המתחדש בכל יום ויום.

חלק ראשון: הלימוד מהארון והכפורת

פתיחת הסוגיה: "מעולם לא ירדה שכינה למעלה מעשרה טפחים"

הסוגיה פותחת בפסוקים הלקוחים מהציווי על עשיית הארון והכפורת:

"ושאינה גבוהה עשרה טפחים" מנלן?

אתמר רב ורבי חנינא ורבי יוחנן ורב חביבא מתנו בכולה
סדר מועד כל כי האי זוגא חלופי רבי יוחנן ומעיילי רבי יונתן:²
ארון תשעה וכפורת טפח הרי כאן עשרה וכתוב ונועדתי לך
שם ודברתי אתך מעל הכפרת.

הארון והכפורת כמודל לחלוקת הרשויות, מופיעים גם בסוגיית הירושלמי. שם, הדגש הוא על כך שמעל
עשרה טפחים הוא המרחב של השמים – "אתם ראיתי כי מן השמים דיברתי עימכם". גם ההתגלות
מעל הכפורת, למרות היותה קרובה למרחב האנושי, היא למעשה חלק מן ה"השמים".³ אולם, בבבלי
נוספת ללימוד זה מימרא של רבי יוסי:

ותניא רבי יוסי אומר מעולם לא ירדה שכינה למטה ולא על
משה ואליהו למרום שנאמר השמים שמים לה' והארץ נתן
לבני אדם⁴

חלק מראיית הבבלי לכך שסוכה צריכה להיות עשרה טפחים, הוא ה"מחיצה של ברזל" הקיימת בין
הרשויות ולעולם לא נפרצת. השכינה לא יורדת מטה, והאדם לא עולה למעלה. **קשה קצת להבין מה**
בין עיקרון זה לבין גובהה של הסוכה, ומה ראה הבבלי להאריך ב"דין" ירידת השכינה. שאלה זו
הטרידה את רש"י, שענה:

ותניא מעולם לא ירדה שכינה למטה - וקרא כתיב דעל
כפורת ירד - שמע מינה למעלה מעשרה מיפסקא רשותא.
רש"י מסכת סוכה דף ה עמוד א ד"ה ותניא מעולם

השכינה שייכת לשמים, היא מעולם לא ירדה לארץ, והיא כן ירדה עד גובה עשרה – ומכאן שמתחת
לעשרה יש רשות אחרת.

² ציון בעלי המימרא מוזר, וחוזר בעוד מספר מקומות בסדר מועד. לענייננו נציין רק, שאמוראים אלו, כאשר הם
מופיעים יחד במבנה זה, מייחדים את עיסוקם לסדר מועד, ובפרט להיבט האגדתי והמשמעותי של סדר מועד. כיון
שסוגיית עוסקת במושג **העדות**, וה**התוועדות**, ייתכן שלא סתם מצוין שאלו הם בעלי המימרא – אמוראים
העוסקים במהותו של המועד, ומציגים אותו כאן בסוגיה כמרחב של התוועדות.

³ "מנין למעלה מעשרה שהיא רשות אחרת? רבי אבהו בשם רשב"ל [שמות כה כב] ונועדתי לך שם ודברתי אתך
מעל הכפורת. וכתוב [שם כ יט] אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם. מה דיבור שנאמר להלן רשות אחרת אף
דיבור שנאמר כאן רשות אחרת". ירושלמי סוכה א, א. הפסוק "אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם", עוסק
באיסור הגשמה ועבודה זרה. כיון שדיברתי עימכם מן השמים, אזי "אלוהי כסף ואלוהי זהב לא תעשו לכם". המסר
של הסוגיה הוא שגם בבית המקדש, מקום השראת השכינה, הנוכחות האלוהית היא שמיימית, והדיבור הוא מן
השמים ולא שוכן חלילה בארץ ולוקה בהגשמה.

⁴ הגבלת היכולת של האדם לעלות למעלה – אינה מופיעה בירושלמי. היא חידוש של הבבלי. ואולי משקפת את
הבדלי העומק בין התלמודים.

על פי מהלך זה, סוכה בגובה עשרה טפחים, נמצאת במרחב האנושי ונושקת למרחב האלוקי. אין "חציה" של המרחבים, אך ייתכן שיש ממשק בנקודת המפגש – הלוא היא עשרה טפחים.

האם אכן מעולם לא נחצה הגבול? קושיות הבבלי

על קביעה מפתיעה זו של רבי יוסי, מקשה הבבלי 5 קושיות. ניתוח הקושיות מורה שניתן לחלקן לשלוש קבוצות: **שתי הראשונות** עוסקות בפסוקים המתארים לכאורה ירידה של השכינה מתחת לעשרה. **שתי הקושיות הבאות** עוסקות באנשים שאלו למעלה מעשרה. והקושיה החמישית עוסקת לכאורה במפגש, בו לא ברור אם השכינה יורדת או האדם עולה:

ולא ירדה שכינה למטה? והכתיב וירד ה' על הר סיני למעלה
מעשרה טפחים והכתיב ועמדו רגליו ביום ההוא על הר
הזיתים למעלה מעשרה טפחים ולא עלו משה ואליהו
למרום והכתיב ומשה עלה אל האלהים למטה מעשרה
והכתיב ויעל אליהו בסערה השמים למטה מעשרה והכתיב
מאחז פני כסא פרשז עליו עננו ואמר ר' תנחום מלמד
שפירש שדי מזיו שכינתו ועננו עליו למטה מעשרה מכל
מקום מאחז פני כיסא כתיב אישתרבובי אישתרבב ליה כסא
עד עשרה ונקט ביה.

קושיות אלו, מחזקות את מחיצת הברזל בין הארץ לשמים, ומציגות גם מקרים מובהקים של "חציית" הגבול, כמקרים שכל רשות נותרה בתחומה.⁵ אולם הקושיה האחרונה מציגה תמונה מעט מורכבת יותר: אכן משה לא עולה למרום והשכינה לא יורדת, אך משה כן אוהז בכסא הכבוד, והקב"ה משרה עליו מזיו שכינתו ועננו. השכינה והענן מזכירים דימויים הרלוונטיים לסוכה – שנקראת ענני כבוד וקשורה לענן השכינה שליווה את ישראל במדבר.

אם כנים הדברים, האדם היושב בסוכה בת עשרה טפחים, אמנם לא עולה למרום, אבל הוא זוכה להארה מסוימת של כסא הכבוד שמאיר לו וחופף עליו כענן.

מדוע "חשוב" לציין שהאדם לא יעלה למרום?

⁵ ניתן אולי לדייק בקושיות עוד יותר:

ירידה של ה' – במתן תורה על הר סיני

עלייה של משה למרום – בהר סיני

ירידה של ה' – לעתיד לבוא, בימות המשיח

עלייה של אליהו למרום – אליהו כדמות של לעתיד לבוא

מפגש בין ה' למשה

ניתן להציע, שתפקידו של האדם להשרות את השכינה בארץ. דרשת הפסוק מאיוב, "מאחז פני כסא פרשז עליו עננו", היא דרשה מפורסמת על משה רבינו, שאוחז בכסא הכבוד כדי להשיב תשובה ניצחת למלאכים, וללמד אותם מדוע התורה הקדושה והעליונה צריכה לרדת מן הארץ לשמים.⁶ תפקידו של האדם אינו לעלות למרום, אלא לרדת ולשכן את השכינה בארץ, תוך שהוא אוחז בכסא הכבוד ומגלה את כבוד ה' בארץ.

הארון, הכפורת והכרובים

אמנם, דעתה של הגמרא לא נוחה ממהלך זה, כיון ששיעורה של הכפורת לא נתבאר בתורה, ומניין לנו שהוא טפח? קריאה רציפה בסוגיה, עלולה לפספס את מהותו של הדיון על גודל הכפורת. ראוי להתעכב על נקודה זו בתוך מכלול הבנת פרשיות הארון והכפורת:

כפי שראינו במבוא, פרשיית עשיית הארון, מציגה שני חלקים בעשייתו. הראשון הוא בניית הארון ושימת העדות בתוכו. חלק זה מסתיים בפסוק טז:

(טז) וַנִּתֵּן אֶל הָאָרֶן אֶת הָעֵדוּת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלָיָהּ

לאחר עשיית הארון והבדים, מופיע הציווי על עשיית הכפורת. במימדיה, מקבילה הכפורת לארון שכן היא נועדה לכסות עליו (לכפר – לכסות). אלא שגובהה לא מוזכר בפסוק. בסיום חלק זה של הפרשייה שוב מופיע הציווי לתת את העדות אל הארון:

(כא) וַנִּתֵּן אֶת הַכֹּפֶרֶת עַל הָאָרֶן מִלְמַעְלָה וְאֶל הָאָרֶן תִּתֵּן

אֶת הָעֵדוּת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלָיָהּ:

החזרה על שימת העדות בארון מובנת: קודם היה הארון ללא מכסה, ללא כפורת, וכעת יש עליו גם כפורת, שגם היא חלק מהשמירה על העדות שבארון, ולכן חוזרת התורה ומצווה – שים את העדות בארון.

לאחר שני חלקים אלו, מופיע סיכום של הפרשייה:

⁶ תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח עמוד ב

ואמר רבי יהושע בן לוי בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם מה לילוד אשה בינינו אמר להן לקבל תורה בא אמרו לפניו חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ה' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים!

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה החזיר להן תשובה אמר לפניו רבונו של עולם מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם אמר לו אחוז בכסא כבודי וחזור להן תשובה שנאמר מאחז פני כסא פרשז עליו עננו ואמר רבי נחום מלמד שפירש שדי מזיו שכינתו ועננו עליו אמר לפניו רבונו של עולם תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים אמר להן למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם תורה למה תהא לכם

(כב) וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שֵׁם וְדִבַּרְתִּי אֵתְךָ מֵעַל הַכִּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי

הַכְּרֹבִים אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת אֵת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶה אוֹתְךָ אֶל

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פ

מעל הארון והכפורת, המכילים את העדות, נמצאים הכרובים. בניגוד לעדות הנמצאת בתוך הארון ותחת הכפורת, הרי שמעל הכפורת קורה משהו אחר לחלוטין: "ונועדתי לך שם, ודברתי איתך". זו לא עדות על משהו שהיה, אלא היוועדות, מפגש מתמיד ודיבור.

אולם בכל תיאור זה, לא מופיעה מידת גובהה של הכפורת, ועל כן תמחה הגמרא:

בשלמא ארון תשעה דכתיב ועשו ארון עצי שטים אמתים

וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו אלא כפורת

טפח מנלן?

מכאן יוצאת הגמרא למסע ארוך, במטרה לגלות מניין לנו שגודלה של הכפורת הוא טפח. לדרכנו נטען, שכל שלב של הלימוד מעניק גוון אחר של משמעות לפרוכת.

לימוד מ"פחות שבכלים"

בשלב הראשון, מנסה הגמרא ללמוד את גודלה של הכפורת מהפחות שבכלים – המסגרת:

דתני רבי חנינא כל הכלים שעשה משה נתנה בהן תורה

מדת ארכן ומדת רחבן ומדת קומתן כפורת מדת ארכה

ומדת רחבה נתנה מדת קומתה לא נתנה צא ולמד מפחות

שבכלים שנאמר ועשית לו מסגרת טפח סביב מה להלן

טפח אף כאן טפח

הכפורת היא כלי, ולכן מנסה הגמרא ללמוד את שיעורה מהמינימום של כלי. אלא שתשובה זו קשה:

ונילף מכלים גופייהו

מדוע ללמוד מפחות שבכלים, שהוא גם נראה כמלווה את עיקר הכלי, ולא ללמוד מהכלים עצמם?!

על כך עונה הגמרא, במשפט שהופך ל"פזמון החוזר" של הסוגיה:

תפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת⁷

אולם לגמרא לא די בכך, ישנם לכאורה כלים הקטנים מטפח:

ונילף מציץ דתניא ציץ דומה כמין טס של זהב ורחב שתי
אצבעות ומוקף מאזן לאזן וכתוב עליו שתי שיטין יו"ד ה"א
מלמעלה וקדש למ"ד מלמטה ואמר רבי אליעזר ברבי יוסי
אני ראיתיו ברומי וכתוב עליו קדש לה' בשיטה אחת

לכאורה ישנו כלי הפחות מטפח – הציץ! (בהמשך מביאה הגמרא גם את הזר). אלא שהגמרא מחלקת
שני חילוקים בין הכפורת לציץ או לזר:

דנין כלי מכלי ואין דנין כלי מתכשיט...

דנין דבר שנתנה בו תורה מדה מדבר שנתנה בו תורה מדה
ואל יוכיחו ציץ וזר שלא נתנה בהן תורה מדה כלל.

הכפורת היא כלי, והיא גם כלי שיש לו מידה. הדימוי של כלי ושל מידה, קשור לניסיון של האדם לתפוס
משהו גדול ואינסופי – בכליו הסופיים. לכן, אומרת הגמרא, לא ניתן ללמוד על גודלה של הכפורת
מהציץ, שאינו כלי. תפקידו של הציץ שונה, ואין בו ניסיון לתפוס ולהכיל את הקדושה. לכן גם לא ניתן
ללמוד מדברים שהתורה לא נתנה להם מידה. אנו עוסקים במידות,⁸ בכלים, ביכולת לתפוס ולהכיל את
הקדושה, וזו תפקידה של הכפורת.

רב הונא – פני הכפורת

רב הונא לומד שגודלה של הכפורת טפח ממקום אחר:

רב הונא אמר מהכא: על פני הכפרת קדמה ואין פנים פחות

מטפח

⁷ ניתן להציע, שתפיסת המועט אינה רק כלל הלכתי הנכון בכל הש"ס, אלא שהיא מתאימה במיוחד למהלך הרוחני של הסוגיה:
כל עניינה של הסוגיה הוא בצמצום. בכך שהאדם לא עולה למרום, אלא משכן את השכינה בארץ. שהוא יודע אותה לא דרך
התעלות, אלא דרך פניה המתגלים אליו בצורה מצומצמת. בהמשך מתבטא הדבר בלימוד מה"פנים הקטנות" של הכרובים ולא
מ"פני אלוהים", הגדלות והבלתי מושגות.

⁸ מידה היא הדימוי של חז"ל ליכולת ההשגה וההכלה של האדם את האינסוף – "העוסקים במקרא מדה ואינה
מדה, במשנה מדה היא ונוטלים עליה שכר, בתלמוד אין לך מידה גדולה מזו" (ב"מ סוף אלו מציאות).

הכפורת היא אמנם מכסה, אך יש לה פנים. בקריאה עמוקה, נראה שהכוונה לומר שאין תפקידה של הכפורת רק לכסות את אהרון, אלא לגלות את פני ה'. ממילא, יש לה שיעור – טפח. אלא, שהגמרא מעמיקה במושג הפנים, וטוענת שיש גם פנים גדולות או קטנות יותר:

ואימא כאפי תלמוד בבלי מסכת סוכה דף ה עמוד ב דבר

יוכני תפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת ואימא

כאפי דציפרתא דזוטר טובא אמר רב אחא בר יעקב רב

הונא פני פני גמר כתיב הכא אל פני הכפרת וכתיב התם

מאת פני יצחק אביו

הסיבה שלא ללמוד מפנים גדולות (בר יוכני היא ציפור מיתולוגית וענקית), היא שוב הפזמון החוזר של הסוגיה: אנו לא יכולים לתפוס את המרובה, הבה נתפוס את המועט. אך מדוע לא ללמוד מפנים של ציפור קטנה? תשובה הגמרא מפתיעה: גזרה שווה של "פני הכפרת" מ"פני יצחק אביו". המושג "פני" מופיע מאות פעמים בתנ"ך, ומעלה על הדעת שהזכרת פני יצחק אביו כאן היא מכוונת. ניתן להציע, שכאשר רואה יעקב את פני יצחק אביו ומקבל ממנו ברכה, הרי זוהי דרך לראות את פני ה'. "האבות הן הן המרכבה". המרכבה האלוקית, היא למעשה פנים שונות של ה' -

(יד) וְאַרְבַּעַה פָּנִים לְאַחַד פָּנֵי הָאֶחָד פָּנֵי הַכְּרוֹב וּפָנֵי הַשָּׁנִי

פָּנֵי אָדָם וְהַשְּׁלִישִׁי פָּנֵי אֱרִיָּה וְהָרְבִּיעִי פָּנֵי נָשֶׁר. יחזקאל פרק י

פסוק יד - טו⁹

פני יצחק הם מעין ייצוג של פני ה', ועל כן פני הכפורת, מקום גילוי השכינה, מושווים כאן לפני יצחק. אלא שגם בכך לא נוחה דעתה של הגמרא:

ונילף מפנים של מעלה דכתיב כראת פני אלהים ותרצני

אולי בכל זאת נלמד מפני ה'? הפנים האינוסופיות של מעלה?¹⁰ על כך עונה הגמרא בפזמון החוזר של הסוגיה:

תפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת

⁹ פסוק זה מובא מיד בהמשך הסוגיה.

¹⁰ מעניין שגם כאן הפסוק מתאר מפגש של יעקב – אלא שהפעם מדובר במפגש קשה עם עשיו (עשיו הופיע גם במפגש הקודם, שכן יעקב יוצא מעם פני יצחק – ומיד נכנס עשיו). פני אלוקים מופיעים במובן קשה ושליילי. וצ"ע מדוע רומזת הסוגיה באופן כה חזק למאבק בין יעקב ועשיו סביב ברכת יצחק, ומה הקשר בין מאבק זה לחג הסוכות או לכפורת.

כאן כבר כמעט מתבקש לקרוא את הביטוי לא רק ככלל הלכתי, אלא כאמירה רוחנית: את הפנים של ה' הגדולות, האינסופיות, "פנים של מעלה", לא ניתן לתפוס, ולכן פני הכפורת יילמדו מפנים של מטה, פניו של יצחק ולא פניה של השכינה.

פני הכרובים

עד כאן למד רב הונא את שיעורה של הכפורת, טפח, מניתוח המושג פנים. אולם, בהמשך הסוגיה מסתבר, שהוא לומד זאת מפנים ספציפיות – פני הכרובים! לימוד זה מסתבר, שכן פני הכפורת נמצאים ממש בסמוך ומתחת לפני הכרובים. ממילא, אם נוכיח שפני הכרובים הם טפח, הרי שמסתבר שגם פני הכפורת הם טפח:

ונילף מכרוב דכתיב אל הכפרת יהיו פני הכרבים אמר רב

אחא בר יעקב גמירי אין פני כרובים פחותין מטפח ורב הונא

נמי מהכא גמיר

ומאי כרוב אמר רבי אבהו כרביא שכן בבבל קורין לינוקא

רביא אמר ליה אביי אלא מעתה דכתיב פני האחד פני

הכרוב ופני השני פני אדם היינו כרוב היינו אדם אפי רברבי

ואפי זוטרא

הכרוב הוא פני התינוק, שגודלן טפח. יש גם "פני אדם", התגלות אלוקית הגדולה מטפח. אך הכרובים מבטאים דווקא את ההתגלות המצומצמת, את הפנים הקטנות של הקב"ה, ששיעורן כביכול טפח. זהו המקור מבחינת רב הונא לגודל הכפורת. **משמעות הדברים:** הכפורת היא אמנם "מכסה". שלא כמו הכרובים, שביניהם יש התוועדות ויוצא הדיבור אל משה, הכפורת מכסה על העדות. אלא, שגם לה יש פנים. גם שם יש גילוי שכינה, אולי נמוך יותר, אך הוא מתגלה בכך שיש לכפורת שיעור, ושיעורה הוא טפח, כפני הכרובים.

חלק שני – הלימוד מן הכרובים עצמם

נקודת המפנה של הסוגיה

עד כאן, למדה הסוגיה את שיעור המינימום של הסוכה ממבנה הארון והכפורת. הארון הוא תשעה, הכפורת היא טפח, השכינה שורה מעליהם – ועל כן סוכה שנמוכה מעשרה טפחים פסולה. אלא שכאן מקשה הסוגיה קושיה, הגורמת לה לחזור בה מכל הלימוד המפורט הזה:

וממאי דחללה עשרה בר מסככה אימא בהדי סככה?!

מודל הארון והכפורת, לא מתאים כלל להלכות גובה הסוכה! הרי אם נאמץ מודל זה, נצטרך לכלול גם את הסכך בשיעור עשרה טפחים. הארון מקביל כביכול לסוכה, והכפורת לסכך, ושניהם נמצאים בתוך גובה עשרה, כאשר רק מעליהם שוכנת השכינה. כך הסביר רש"י את הקושיה:

**וממאי דחללה עשרה - כיון דמאaron וכפורת ילפת עשרה,
ממאי דחללה עשרה לבד מעובי סככה דלמא בהדי סככה, כי
אaron וכפורת. רש"י מסכת סוכה דף ה עמוד ב ד"ה וממאי
דחללה**

אם אנו למדים מארון וכפורת, ההקבלה צריכה להיות מלאה – ארון תשעה וכפורת טפח, כאשר שניהם בתוך גובה עשרה.¹¹

מכח קושיה הזו, זונחת הגמרא את הארון והכפורת כמודל לגודל הסוכה! ועוברת למודל אחר:

**אלא מבית עולמים גמר דכתיב והבית אשר בנה המלך
שלמה לה' ששים אמה ארכו ועשרים רחבו ושלישים אמה
קומתו וכתיב קומת הכרוב האחד עשר באמה וכן הכרוב
השני ותניא מה מצינו בבית עולמים כרובים בשליש הבית
הן עומדין משכן נמי כרובים בשליש הבית הן עומדין משכן
כמה הוי עשר אמות דכתיב עשר אמות ארך הקרש כמה הוי
להו שיתין פושכי תלתיה כמה הוי עשרים פושכי דל עשרה
דארון וכפורת פשו להו עשרה וכתיב והיו הכרבים פרשי
כנפים למעלה סככים בכנפיהם על הכפרת קרייה רחמנא
סככה למעלה מעשרה**

במודל זה שני הבדלים עיקריים:

1. שימוש **בבית עולמים** כמלמד על היחס בין הכרובים לבית (הלימוד הוא עדיין מהארון, הכפורת שעליו והכרובים שעל גבי שניהם, אלא שבית עולמים מסייע לנו ללמוד על מיקומם של הכרובים).

¹¹ נראה שרש"י כאן מפתח את פירושו בתחילת הסוגיה, שכל מעל עשרה הוא הפסקת רשות, ולומד, שהארון והכפורת לא מלמדים רק על חילוק רשויות, אלא שגובהן הוא גובה הסוכה הכשרה.

2. אך ההבדל היותר מרכזי, **שגובה עשרה טפחים הוא כבר לא גובה הארון והכפורת!** מעתה,

הוא ייצוג לגובה של כל המרחב שמעל הארון והכפורת, **המרחב שעליו סוככים הכרובים!**

הבדל זה נראה אולי שולי, אך ייתכן שבו טמונה ליבת המסר של הסוגיה. בתחילת הסוגיה למדנו, שלא ירדה שכינה למטה מעשרה ולא עלו משה ואליהו למרום. אולם כאן אנו למדים, שהמרחב שמדמה הסוכה, הוא מרחב שנמצא מעל הארון והכפורת. אך ההבדל גדול עוד יותר: תפקידם של הארון והכפורת לשמור על העדות. בתוכם נמצאת העדות, שכשמה כן היא – שומרת על העדות לקשר שהתחולל במעמד הר סיני בין ה' לישראל. תפקידם של הכרובים שונה לחלוטין: הם אינם עדות, אלא "ונועדתי... ודיברתי". תפקידם ליצור את המרחב של הקשר הקיים והמתחדש בכל רגע ורגע בין הקב"ה לעם ישראל.

יש כאן אם כן שינוי במשמעותה של הסוכה: היא לא דומה לארון ולכפורת, כיון שאין תפקידה להיות מרחב ל"עדות", לשמור על הקשר העתיק בין הקב"ה לעמ"י שהתגלה במעמד הר סיני. תפקידה להיות מקום של התוועדות, של דיבור, של מפגש חי ומתחדש עם הנוכחות האלוהית.

סיכום: הסוכה כמקום מפגש

תובנה זו ביחס לסוכה יכולה להסביר אולי מאפיינים נוספים שלה. כידוע, מחלוקת עתיקה בעם ישראל האם סוכה צריכה להיות "דירת קבע" או "דירת עראי". להלכה, אנו פוסקים שהסוכה היא דירת עראי. הארעיות נתפסת בדרך כלל כנחותה ביחס לקבע. קשר ארעי הוא קשר חולף, בעוד על הקשר הקבוע ניתן לסמוך. לעולם יעשה אדם תורתו קבע ומלאכתו עראי. מדוע איפה מעוצבת הסוכה דווקא כדירת עראי? יש לכך הסברים רבים, אך בעקבות היסוד שמתבאר בסוגיית גובה הסוכה, ניתן להציע שהמפגש הארעי גבוה יותר מן המפגש הקבוע: הקבוע מבוסס על העבר, על עדות, על בריתות ועל זכרון היסטורי. לעומת זאת, המפגש הארעי עוסק במה שקורה עכשיו. לא ניתן לקבע אותו שכן לא ניתן לקבוע מראש מה יתרחש בו.¹²

ומכאן להתכוונות שלנו בכניסה לסוכה: איננו רק זוכרים את יציאת מצרים ואת נס עשיית הסוכות במדבר. מתוך ניסים אלו, אנו ניגשים אל הזמן הזה, ומבקשים לשמוע את הקול המדבר אלינו מבין הכרובים, מה תספר לי הסוכה השנה, ואיזה מפגש ייחודי יתרחש בינינו ובין אור השכינה שישרה בסוכה?

¹² שמונה קבצים / קובץ ב / ריב

ריב. הסוכה היא שמחה עליונה מאד, עד שאינה יכולה להיות קבועה, כי אם דרך ארעי. אבל היא עומדת במקום אחד, מפני שגלי האור של השמחה שוטפים, ואחד מתעלה, ומיד בלא שום הפסק השני, החדש, שהוא יותר מאיר ויותר משמח, יורד ונשפע. על כן נראה כאילו הכל היא סוכה אחת, ובאמת בכל רגע ורגע, ובכל חלק מחלקי הרגע, ישנה סוכה חדשה ממש. ומפני שהשמחה היא מהתחדשות, וכאן ההתחדשות היא תמידית, על כן הוא זמן שמחתנו.

